

Наталія Стратонова
Рівне (Україна)

ІСТОРИЧНИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО ЧИННИКИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ М. ГРУШЕВСЬКОГО: ІСТОРІОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

До аналізу особливостей історичного процесу та його чинників у творах М. Грушевського неодноразово звертались українські та зарубіжні вчені. Серед праць слід згадати наукові доробки О. Прицака («Історіософія та історіографія Михайла Грушевського»), І. Виштановича («Уваги до історіософії та методології М. Грушевського»), «Михайло Грушевський. Історик, соціолог, суспільний діяч»), В. Березинця («Історіософія Михайла Грушевського»), С. Возняка («Філософія історії Михайла Грушевського») тощо.

Тим не менш, з огляду на останні події в українському суспільстві, тема історичного процесу, особливостей становлення громадянського суспільства та його цінностей, впливу на національні соціокультурні процеси залишається актуальною та потребує свого подальшого вивчення.

Серед найбільш відомих праць вченого, присвячених питанню історичного процесу та його чинників слід відмітити «Початки громадянства. Генетична соціологія», «На порозі нової України. Гадки і мрії», «З історії релігійної думки на Україні», «Історія і її соціально виховуюче значення».

Філософські погляди М. Грушевського на історичний процес розвивались під впливом тогочасних соціокультурних течій та ідей. Тут слід згадати позитивізм, еволюціонізм, утилітаризм, неокантіанство, «філософію життя» тощо. Тим не менш, науковець створив власну історіософію та філософію історії, основою яких можна вважати генетичний метод пізнання, соціологічні та еволюціоністські ідеї. Великого значення М. Грушевський надавав ви-

вченню історії та культури рідного краю, зазначаючи в своїй праці «Історія і її соціально виховуюче значення»: «... того, що може дати рідна історія в сфері морального, соціально виховуючого впливу, його безпосередности і влади над почутем, не може дати ніяка иньша. Тому було б невдячним ділом усувати її чи штучно зменьшувати її місце і ролі в історичнім научуванні, тим меньше – в історичнім вихованню, в широкім значінню слова. Навпаки се джерело мусить бути використане в повній мірі. З нього повинні бути зачерпнені можливо повно всі вартости, цінні з становища тих виховуючих ідей, які має висунути історичне научанне. Рідна історія повинна бути розвиненою найбільш повно й деталічно, й на її матеріалі, найбільш близько і повно зв'язним, повинна бути переведена та методична, формальна сторона вироблення історичного мишлення – методології історії».

Аналізуючи процес еволюції націй, М. Грушевський виокремлює три площини: культурну, економічну та політичну. Кожна з цих площин має свої сфери розвитку. Пріоритетність кожної зі сфер постійно змінюється і залежить це, від конкретного моменту історичного розвитку.

Розглядаючи українську державність у своїй праці «На порозі нової України», М. Грушевський, відстоюючи одну зі своїх основних ідей, федералізацію, зазначає: «Не розриваючи з традиційною ідеєю федералізму, залишаючи Українським Установчим Зборам останнє слово в цій справі, Центральна Рада для даного моменту одначе вважала потрібним підкреслити повну й абсолютну незалежність і самостійність Української Республіки, себто її повне право розпоряджатися собою». В даному творі простежується ідеологія самостійності українського народу, неперервність його історії не зважаючи на, часом, складні умови його державності. Власне, широку національно-територіальну автономію, вчений вважав найбільш доцільною для українського народу. Щоправда, пізніше, М. Грушевський закликає будувати незалежну українську державу, а прогрес в даному питанні може бути досягнутий лише за умови, коли нація у всіх сферах свого розвитку контактує з іншими народами.

М. Грушевський виокремлює наступні чинники історичного процесу: народ, територія, культура. Саме через них, на думку вченого, формуються такі характеристики народу, як його свідомість, світосприйняття та світорозуміння. Проте жоден історичний процес не повинен звужуватись до національної ідеї, адже будь-яка суспільно-політична течія, що спирається на традиції лише свого народу і не враховує «досвіду, знань і моральних норм, нагромаджених усім людством у ході історичного процесу», є нежиттєздатною.

Отже, історіософські ідеї М. Грушевського сформовані під впливом різноманітних суспільно-політичних течій того часу. Основна увага в творах науковця звернена на питання аналізу формування національної свідомості, яка, в свою чергу, проявляє себе через загальнолюдські гуманістичні цінності. Виокремлюючи в сферах процесу еволюції націй культурну, економічну та політичну площину, М. Грушевський зазначає, що їх пріоритетність залежить від конкретного моменту історичного розвитку.

Список основних джерел та літератури:

1. Грушевський М. Історія України-Руси / М. Грушевський. – Т. 1. – К., 1991.
2. Грушевський М. Історія й її соціально-виховуюче значіння // М. Грушевський. На порозі нової України. Гадки і мрії. – К., 1918.
3. Грушевський М.С. Початки громадянства (генетична соціологія) / М. Грушевський. – Відень : Український соціологічний інститут, 1921.
4. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К., 1991.